

Çankalköprüsü*

Géza Dávid**

*Metni gözden geçiren Emre Saral'a müteşekkirim.

**Emeritus Prof., Eötvös Loránd Üniversitesi, Faculty of Humanities, Türkoloji Bölümü, Budapeşte, Macaristan

ORCID: G.D. 0000-0002-4997-6720

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Géza Dávid,

Eötvös Loránd Üniversitesi, Faculty of Humanities, Türkoloji Bölümü, Budapeşte, Macaristan

E-posta/E-mail: davidgeza@hotmail.com

Başvuru/Submitted: 07.04.2023

Revizyon Talebi/Revision Requested: 20.05.2023

Son Revizyon/Last Revision Received: 22.05.2023

Kabul/Accepted: 22.05.2023

Atıf/Citation:

David, Geza. "Çankalköprüsü" *Tarih Dergisi - Turkish Journal of History*, 80 (2023): 237-243.

<https://doi.org/10.26650/iutd.1093940>

Son yıllarda ve günümüzde Türkiye’de Macarlarla ilgili artan sayıda kitap, makale ve kronik yayımlanmaktadır. Bu bir taraftan sevindiricidir, ancak bunların yazar ve neşirleri maalesef sıklıkla en temel coğrafi bilgilerden bile yoksundur ve -istisnalar dışında¹- yer ve kişi adlarını belirlemek için hiçbir çaba göstermemektedirler². Anılan araştırmacıların çoğu Macarca bilmiyorlar ve Macar dilindeki literatürü ihmalkârlığın yanı sıra sırf bu nedenden ötürü takip etmeye de yetkin değillerdir. Hâlihazırda ülkemizde çıkan defter neşri

- 1 Örneğin Erdal Çoban, Feridun Emecen, Özgür Kolçak, sonraki dönemler için Emre Saral titiz çalışmalarıyla tanınmaktadır.
- 2 İbret verici makaleler için bk. Mustafa Işık, “1570 Yılında İstolni Belgrad Sancağında Erbâb-ı Tımar”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (2020), 2138-2152; Levent Kuru, “XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Rumeli Kadınlıkları”, *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, VIII/2 (2019), 261-294 (özellikle 267-277); Vakanüvislerin eserlerinin yayımlanmasında şu yaklaşım oldukça yaygındır: Metindeki yer ve kişi adları hakkında izahat yoktur.

malzemesini dikkate almadıkları için çalışmaları büyük hatalarla doludur³. Aşağıdaki satırlar, küçük bir araştırmayla, aşırı ölçüde çarpıtılmış bir yer adının çağdaş karşılığının bile nasıl bulunabileceğinin bir örneği olarak kaleme alınmıştır.

*

1664'teki Tuna ötesi seferi sırasında Osmanlı kuvvetleri, diğer yerlerin yanı sıra, "Szigetvár'ın iki saat doğusunda" bulunan "Çsankilköprüszü"nde (Çankılıköprüsü) konuşlanmıştır⁴. Başkomutanları, 1661'den 1676'ya kadar veziriazam olan Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa⁵ burada 25 Mayıs'ta Kanijeli Centür (bazen Pantur)⁶ Hasan Paşa'nın⁷ kuşatma altındaki kaleden gönderilen bir mektubunu aldı⁸.

- 3 Meselâ Şimontornya Sancağı'nın 1546 yılına ait mufassal defterinin 1982 baskısı (bkz. Géza Dávid, *A Simontornyai szandzsák a 16. században*, Budapest 1982) incelemeden yayımlayan Şüliye Altun şahıs isimlerini genellikle yanlış okumuştur (başkalarıyla birlikte önadlarda Máté yerine Yani, Gergel yerine Görgül, Pál yerine Yak biçiminde vermiştir). Bkz. *400 Numaralı Tapu Tahrir Defterine Göre Şimontornya Lıvası (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2007.
- 4 *Krieg und Sieg in Ungarn. Die Ungarnfeldzüge des Großwezirs Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Pascha 1663 und 1664 nach den „Kleinodien der Historien“ seines Siegelbewahrers Hasan Ağa*, Übersetzt vb. von Erich Prokosch, Osmanische Geschichtschreiber, 8, Graz-Wien-Köln 1976, 184-185, 274. Aynı versiyon, söz konusu eserden büyük ölçüde yararlanan Silahdar kroniğinin de yer almaktadır (Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Silahdar Tarihi*, I, İstanbul 1928, 332), yayıncı Ahmed Refik başka bir yorum yapmadan *Çanaklar*, yani 'kil çanaklar' olarak "düzeltilmiştir" (aynı yer dipnot 3).
- 5 Kısa bir genel bakış için bkz. Abdülkadir Özcan, "Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa", *DİA*, XXVI, 260-263.
- 6 Pek çok tarihte Yantur, Yentür şeklindedir, ancak örneğin Silahdar'ın eserinde birkaç kez Pantur'a rastlanır: Silahdar, *a.g.e.*, I, 327, 331, 332, 336, diğer zamanlarda ise Yansır (*a.g.e.*, 339.) yazmaktadır. Mehmed Halife'nin eserini günümüz Türkçesine sadeleştiren araştırmacı Vintür, Yensür ve Pantor formlarını listelemektedir. Bkz. Mehmet Halife, *Târih-i Gulmânî*, sad. Kâmil Su, Kültür Bakanlığı 1000 Temel Eser, 74, İstanbul 1976, 111. Ancak, bu eserin tekitli neşrinde kendisini Vintör olarak görmekteyiz; bkz. Ertuğrul Oral, Mehmed Halife, *Tarih-i Gulmanî*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000, 89. Lajos Fekete'nin çevirisinde muhtemel bir varyant olarak Yantor biçimindedir; bkz. "Mehmed Chalife »Târich«-ja az 1625-1664. évek eseményeiről", *Hadtörténelmi Közlemények*, 26 (1925), 408. Evliya Çelebi de bunu belki de söz konusu kişinin isminin anlamı olabilecek uydurma bir kavga türküsü olarak okuyuculara aktarıyor (yayınlanan metinde bu şekildedir: "yentür yüntür tür yelleli vay", bkz. Balázs Sudár, *Pécs 1663-ban. Evlia cselebi és az első részletes városleírás*, Források Pécs Történetéből, 4, Pécs 2012, 109. Bu temelde, isim belirlenmiş gibi görünüyor.
- 7 Bir vakanüvisin ifadesine göre, Hasan Paşa 1 Temmuz 1663'te Kanije'nin işlerinin idaresiyle görevlendirilmiştir (Johann Strauß, *Die Chronik des 'Isazade. Ein Beitrag zur osmanischen Historiographie des 17. Jahrhunderts*, Islamkundliche Untersuchungen, CVIII, Berlin 1991, 68; muhtemelen Mehmet Halife'ye atfen *aynı eser*, 111). Resmî belgelerde atama tarihi 7 ve 16 Temmuz olarak geçmektedir; ne yazık ki sadece Hasan olarak (Lajos Fekete, "A berlini és drezdai gyűjtemények török levéltári anyaga", *Levéltári Közlemények*, VI (1928), 293, no. 90, 92). Pek başarılı olmadı, çünkü bazı yazarlara göre Macarlar tarafından "Zerinvár'ın (Zerin Kalesi) inşasından ötürü öfkeli Köprülü'nün o zamana kadarki paşayı boğmasına ve yerine Ali'yi Anadolu'dan geri çağırmasına neden oldu (Nándor Szukits, "Kanizsa vár története", *Adatok Zala vármegye történetéhez*, Szerk. Lajos Bátorfi. I. Nagykanizsa, 1876, 40; krş. *Isazade'nin tarihi* (Strauß, *a.g.e.*, 79), o da adı geçen kişinin idam edildiğinden bahsetmektedir).
- 8 Müttefik orduları, 1664 Nisan ayının sonlarına doğru Kanizsa'yı kuşatmaya başladı.

Bu bilgi Mühürdar Hasan Ağa'nın kroniğinde yer almaktadır⁹. Bu eserin ilk yayıncısı ve çevirmeni Erich Prokosch, Türkçe'de 'köprü' anlamına geldiği açık olan ismin ilk nüvesi hakkında beyanda bulunmamıştır. 'Csankil' (Çankıl) kelimesiyle de ne yapacağını kesinlikle bilmiyordu -böyle bir Türk dili unsuru bulamadığı gibi Macarcadan da çıkarım yapamıyordu. İtiraf etmeliyim ki bunu ben de başaramadım.

Aynı kaynağın yakın tarihli bir Türkçe eleştirel baskısında söz konusu yer iki şekilde geçmektedir. İlk olarak Çankal (bilimsel transliterasyonda *Çançal*) ve ikinci olarak Sankal (bilimsel transliterasyonda *Şankal*) şeklinde, her ikisinde de -Prokosch ile benzer biçimde- herhangi bir tanımlama girişimi olmaksızın¹⁰. Ancak bu yoldan hareket ederek bir çözüme ulaşabiliriz: Kanaatime göre, karmaşık bir kelimeyle karşı karşıyayız. İlk kısmı Macar yer adlarında oldukça yaygın 'Aziz'-den başka bir şey değil. Aslında, sancak sayımlarında bu ön parçaya sahip yer adlarında gördüğümüz gibi (ünsüzle başlayan yer adları için Sen, ünlü ile başlayanlar için ise Sent), ince sesli kelimelerde ilk harf olarak "sin" harfi yazılmalıydı. Fakat bu kadar hata bir kronikte mazur görülebilir. Yazar ikinci kısımda da ufak bir hata yapmıştır: Burada kalın kelimelerdeki normal "kaf" harfini "gayın" harfi ile değiştirmeliyiz. Sonuç olarak Szen-Gál, doğru Macar şekliyle Szent-Gál ('Aziz Gál') ortaya çıkar. Bu oldukça çok sayıda vergi mükellefinin bulunduğu yerleşim yerine 16. yüzyılda, 1554 ve 1582 yılları arasında Baranya ilindeki Szentlőrinc'in güneyinde rastlıyoruz¹¹. Titiz yerel tarih koleksiyonunda bulunan aşağıdaki kayıt önemli bilgiler vermektedir: "Sziget (Ada) yolu: Török (Türk) yolu. Artık terkedilen, muhtemelen ortaçağdan kalma bir ticaret ve sığır sürme yolu. Szentkirály'den yukarıya Szentgál sınırına ulaşan ve batıya doğru az bir sapmayla Pöszér, Szentdénes ve Szentgál'in kesiştiği üçlü sınırdaki Okor suyunun üzerinde tahta bir köprü giderdi. Dolgu üzerine toprak bir yoldu. II. Josef (1780-1790) zamanında hazırlanan 1784 tapu haritalarında "Ruinierte Strasse nach Sziget" ("Szigetvár'a giden harap yol") geçmektedir. [Frigyes] P[esty]'ye göre, "mezarlıktan çok uzak düşmeyen kuzey batı

9 Bu durum şu anda bizim için büyük bir önem arz etmese de, eserin kime ait olduğu konusunda bazı belirsizlikler olduğu unutulmamalıdır. Prokosch'a göre (a.g.e., 12-13) birisi mühürdar taslağını oldukça düşük bir standartta değiştirip kısmen tamamlamıştır bile ve (yer) isimlerinin çarpıtılmış olması da o yüzdendir. Yapıta yeni şekil veren genellikle Erzurumlu Osmanlı Dede olarak anılır. Sonuç olarak, bunları iki ayrı eser olarak görüyorum, ancak ilki aynı zamanda Osman Dede elinin izlerini de taşıyor. Diğerleri arasında bkz. Vojtech Kopčan, "Ottoman Narrative Sources to the Uyvar Expedition 1663", *Asian and African Studies*, 7 (1971), 97-98; Abdülkadir Özcan, "Cevâhîrü't-tevârih", *DİA* VII, 434-435. Balázs Sudár, "Török források Zrínyi-Újvár bevételéről", *Zrínyi-Újvár emlékezete*, Szerk. Gábor Hausner-József Padányi, Budapest 2012, 66; Mühürdar Hasan Ağa, *Cevahiriü't-tevarih*, haz. Ebubekir Sıddık Yücel, Asitan Yayıncılık, Sivas 2013, 13-17. Ancak Erzurumlu Osman Dede'ye atfedilen metinde Çankıl Köprüsü isminin eksik olduğu bir gerçektir (bkz. Arslan Boyraz, *Köprülüzâde Fazıl Ahmet Paşa Devrinde (1069-1080) Vukuatı Tarihi. Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002, 40).

10 Mühürdar Hasan Ağa, a.g.e., 205.

11 Gyula Káldy-Nagy, *Baranya megye XVI. századi török adóösszeírásai*, A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 103, Budapest 1960, 27, No. 112. Sonraki adı Vásárosszentgál olan bu yerleşim yeri 1940 yılında Magyarszentiván'la birleşti, yeni adı Királyegyháza oldu. Bizi ilgilendiren kısım köyün kuzey yarısıydı. Krş. *Baranya megye földrajzi nevei*, I, Szerk. János Pesti, Pécs 1982, 867, 870 (haritalar).

yönüne, bir zamanlar burada var olan bir yola işaret eden setler var.” Derin toprak işleme nedeniyle izi ancak havadan foto çekerek takip edilebildi.”¹² Burada anılan “Türk Yolu” ifadesi anlamlıdır. Bu yol Osmanlı kuvvetlerinin ilerledikleri ve konuşlanmış oldukları güzergâh olmalıdır.

İlgili 18. ve 19. yüzyıl kadastro haritaları, söz konusu yolun Szentgál bölgesindeki suyollarıyla kesişim noktalarını açıkça göstermektedir¹³. İkinci kontrolü yapan titiz uzmanlar tarafından bunların en doğusundaki bir köprü bile işaretlenmiştir (bkz. ek), ancak diğer noktada da bir tür yapının geçişi kolaylaştırmış olması kuvvetle muhtemeldir.

Bu nedenle, Pécs'ten (Peçuy) gelen orduların Szigetvár'a (Sigetvar) giden en düz rotayı kullanmadıklarını, güneye doğru hafif bir sapma yaptıklarını söyleyebiliriz. Orada kalışlarının Szent-Gál nüfusunu ne kadar etkilediği bilinmemektedir. Geride iyi anılar bırakmamış olmaları mümkündür ve dahası oradaki insanların bu dönemde köyü terk etmeye başlamış olma ihtimalini dahi göz ardı edemeyiz¹⁴.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Kaynakça/References

Altun, Şuliye, *400 Numaralı Tapu Tahrir Defterine Göre Şimontornya Livası (Transkripsiyon ve Değerlendirme)*, T.C. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2007.

Baranya megye földrajzi nevei, I, Szerk. János Pesti, Pécs 1982.

12 *Baranya megye földrajzi nevei*, I. 872, No. 112. Macar kaynaklarında da zaman zaman “nüfusu terketti” (Osmanlı paraleli *hali ez-raiyyet*) olarak geçmektedir ki bu muhtemelen sadece sakinlerinden vergi toplanamadığı anlamına gelmektedir. György Timár, *Királyi Sziget. Szigetvár várgazdaságának iratai, 1546-1565*, Pécs 1989, 106, 142, 151, 211, 300, 364, 383.

13 <https://maps.arcanum.com/hu/map/firstsurvey-hungary/?layers=147&bbox=1993136.119707247%2C5780484.483253852%2C2006025.313601835%2C5785194.915121927>; <https://maps.arcanum.com/hu/synchron/firstsurvey-hungary/secondsurvey-hungary/?bbox=1997636.6473360565%2C5782152.471181684%2C2000851.7798383017%2C5784507.6871157205&map-list=1&layers=147&right-layers=5> (7 Haziran 2022). İlgili haritaları bulup yan yana koyduğu ve söz konusu köprülerin ekte verilen kesitini çıkardığı için Máté Kitanics'e teşekkür ederim.

14 Kimisi bunu ne yazık ki referans vermeksizin 17. yüzyılın sonlarındaki savaşların dönemi içerisine yerleştirmektedir: <https://kiralyegyhaza.hu/a-falu-tnete/> (10 Haziran 2022).

- Boyras, Arslan, *Köprülüzâde Fazıl Ahmet Paşa Devrinde (1069-1080) Vukuatı Tarihi. Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2002.
- Dávid, Géza, *A Simontornyai szandzsák a 16. században*, Budapest 1982.
- Fekete, Lajos, "A berlini és drezdai gyűjtemények török levéltári anyaga", *Levéltári Közlemények*, VI (1928), 259-305.
- _____, "Mehmed Chalife »Tárich«-ja az 1625-1664. évek eseményeiről", *Hadtörténelmi Közlemények*, 26 (1925), 387-427.
- Işık, Mustafa, "1570 Yılında İstolni Belgrad Sancağında Erbâb-ı Tımar", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (2020), 2138-2152.
- Káldy-Nagy, Gyula, *Baranya megye XVI. századi török adóösszeírásai*, A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai, 103, Budapest 1960.
- Kopčan, Vojtech, "Ottoman Narrative Sources to the Uyvar Expedition 1663", *Asian and African Studies*, 7 (1971), 89-100.
- Krieg und Sieg in Ungarn. Die Ungarnfeldzüge des Großwezers Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Pascha 1663 und 1664 nach den „Kleinodien der Historien“ seines Siegelbewahrers Hasan Ağa*, Übersetzt vb. von Erich Prokosch, Osmanische Geschichtschreiber, 8, Graz-Wien-Köln 1976.
- Kuru, Levent, "XVI. Yüzyılın İkinci Yarısında Rumeli Kadılikları", *Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi*, VIII/2 (2019), 261-294.
- Mehmet Halife, *Târih-i Gilmânî*, sad. Kâmil Su, Kültür Bakanlığı 1000 Temel Eser, 74, İstanbul 1976.
- Mühürdar Hasan Ağa, *Cevahirü't-tevarih*, haz. Ebubekir Sıddık Yücel, Asitan Yayıncılık, Sivas 2013.
- Oral, Ertuğrul, *Mehmed Halife, Tarih-i Gilmanî*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Tarihi Ana Bilim Dalı Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000.
- Özcan, Abdülkadir, "Cevâhirü't-tevârih", *DİA*, VII, 434-435.
- _____, "Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa", *DİA*, XXVI, 260-263.
- Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, *Silahdar Tarihi*, I, İstanbul 1928.
- Strauß, Johann, *Die Chronik des 'Isazade. Ein Beitrag zur osmanischen Historiographie des 17. Jahrhunderts*, Islamkundliche Untersuchungen, CVIII, Berlin 1991.
- Sudár, Balázs, *Pécs 1663-ban. Evlia cselebi és az első részletes városleírás*, Források Pécs Történetéből, 4, Pécs 2012.
- Sudár, Balázs, "Török források Zrínyi-Újvár bevételéről", *Zrínyi-Újvár emlékezete*, Szerk. Gábor Hausner-József Padányi, Budapest 2012, 66-68, 169-188.
- Szukits, Nándor, "Kanizsa vár története", *Adatok Zala vármegye történetéhez*, Szerk. Lajos Bátorfi, I. Nagykanizsa, 1876, 23-59.
- Timár, György, *Királyi Sziget. Szigetvár várgazdaságának iratai, 1546-1565*, Pécs 1989.

Elektronik Kaynaklar

<https://kiralyegyhaza.hu/a-falu-tnete/>

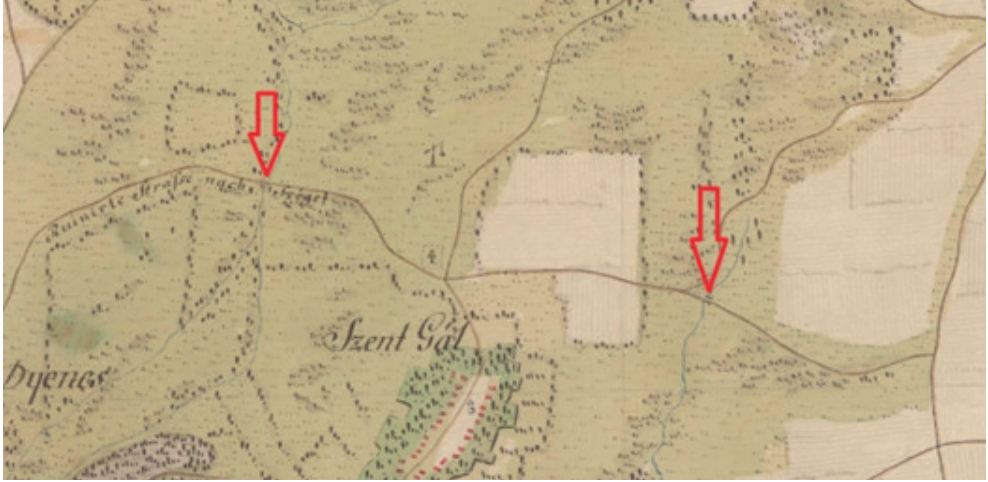
<https://maps.arcanum.com/hu/map/firstsurvey-hungary/?layers=147&bbox=1993136.119707247%2C57804>

84.483253852%2C2006025.313601835%2C5785194.915121927

<https://maps.arcanum.com/hu/synchron/firstsurvey-hungary/secondsurvey-hungary/?bbox=1997636.6473360565%2C5782152.471181684%2C2000851.7798383017%2C5784507.6871157205&map-list=1&layers=147&right-layers=5>

Ek

Szentgál bölgesindeki suyollarının kesişim noktalarını gösteren haritalar

Kaynak: <https://maps.arcanum.com/hu/map/firstsurvey-hungary/?layers=147&bbox=1993136.119707247%2C5780484.483253852%2C2006025.313601835%2C5785194.915121927>; <https://maps.arcanum.com/hu/synchron/firstsurvey-hungary/secondsurvey-hungary/?bbox=1997636.6473360565%2C5782152.471181684%2C2000851.7798383017%2C5784507.6871157205&map-list=1&layers=147&right-layers=5> (7 Haziran 2022)